

МУГАЛЛИМ ХЭМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРҮҮ

ISSN 2181-7138

№ 1 / I 2021 жыл

Илимий-методикалық журнал

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Кеңесбай АЛЛАМБЕРГЕНОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Өсербай ӨЛЕҰОВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Кеңесбай ДАУЛЕТЯРОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА
Батырбек КАИПБЕРГЕНОВ
Амангелди КАМАЛОВ
Сарсен КАЗАХБАЕВ
Гулмира КАРЛЫБАЕВА
Сабит НУРЖАНОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Арзы ПАЗЫЛОВ
Зухра СЕИТОВА
Айдын СУЛТАНОВА
Тажибай УТЕБАЕВ
Ризамат ШОДИЕВ
Ойбахор ШАМИЕВА
Бекзод ХОДЖАЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Гулрухсор ЭРГАШЕВА

Шөлкемлестириўшилер:

Қарақалпақстан Республикасы
Халық билимлендириў
Министрлиги, ӨЗПИИИ
Қарақалпақстан филиалы

Өзбекстан Республикасы
Министрлер Кабинети
жанындағы Жоқарғы
Аттестация Комиссиясы
Президиумының 25.10.2007
жыл (№138) қарары менен
дизимге алынды

Қарақалпақстан Баспа сөз хэм
хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге
алынды №01-044-санлы гуўалық
берилген.

Мәнзил: Нөкис қаласы,
Ерназар Алакөз көшеси №54
Тел.: 224-23-00
e-mail: uzniipnkkf@umail.uz,
mugallim-pednauk@umail.uz
www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

Журналға келген мақалаларға жуўан қайтарылмайды, журналда жарияланған мақалалардан алынған үзиндилер «Мугаллим хэм узликсиз билимлендириў» журналынан алынды, деп көрсетилуи шәрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледі. Мақалада келтирилген мағлұматларға автор жуўапкер.

MAZМУНЫ

БАСЛАЎҶИШ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТЎРБИЯ

Mardonov Sh.Q., Abdullayev A.A. Maktabgacha ta'lim muassasasi va maktab hamkorligi	4
Mahmudova D.B. Maktabgacha ta'limda qo'llaniladigan o'yinlar va ularni tashkil etish metodikasi	8
Shanasirova Z.Yu. Xalq og'zaki ijodi namunalari vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash hamda nutqini rivojlantirish	13
Abdullayeva M.Dj. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning estetik rivojlanishidagi o'ziga xos xususiyatlar	17
Narimbayeva L.K. Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda xalq og'zaki ijodi namunalariidan foydalanishning ahamiyati	20
Nosirova R.X. Maktabgacha ta'lim muassasalarida musiqa ta'limi va tarbiyasining mohiyati ..	22
Xolmatova S.K. Maktabgacha ta'lim muassasalarida iqtisodiy tarbiya berishda Sharq mutafakkirlari fikrlaridan foydalanish ahamiyati	26
Maripova N.H. Maktabgacha ta'lim muassasalarida iqtisodiy tarbiya	28
Sanakulova A.R. Maktabgacha ta'lim muassasalari rahbarlarida huquqiy tarbiyani rivojlantirish	31
Teshabayeva Z.S. Maktabgacha ta'lim muassasalarida ekologik tarbiya maqsadi	34
Nasirova Z.X. O'yin turlari: ijodiy o'yinlar, qoidali o'yinlar, milliy o'yinlarning o'ziga xos xususiyatlari	38
Shanasirova Z.Yu. Maktabgacha yoshdagi bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashning ahamiyati	43
Jo'raboyev A.B. Maktabgacha ta'lim tizimida ma'naviy qadriyatlarini singdirish amaliyoti	48
Abdullayev A.A. Maktabgacha ta'lim muassasalarida rahbarlik qilish va tashkil etishning zamonaviy usullari	51
Achilova M.S. Maktabgacha ta'lim muassasalarida estetik tarbiyaning mazmuni	55
Ochilov F.I., Xusanova N.B. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kasbiy pedagogik kompetentsiyalarni shakllantirish talablari	58
Narimbetova Z.A., Asqarova N.J. Boshlang'ich sinf matematika darslarida didaktik o'yinlarning ahamiyati	62
G'ulomova X. Boshlang'ich sinf o'qish darslarida maqollar estetikasi	67
Умарова З.А. Бошланғич таълимда педагогик жараён	70
Жабборова О.М., Сайидганиева З.С. Бошланғич таълим педагогикаси: мазмун ва моҳият	74
Quzmanova G.B., Ergasheva M.E. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida ota-onalar yig'ilishini samarali tashkil etish	78
Мамадалиев К.Р. Бошланғич таълим йўналиши ўқув фанлари тузилмаси ва зamonaviy ўқув адабиётларини яратиш принциплари	80
Тожибоева Г.Р., Крымская Э. Проблемы развития творческих способностей в процессе становления будущего учителя начальных классов	86

ТИЛ ҲАМ ҲДЕБИЯТ

Матчинов С., Холикулова Ф. Ўқувчиларнинг нутқий кўникмаларини шакллантиришда матннинг лингводидактик таҳлили	91
Шерматова У.С., Жабборова О. М. Самостоятельное чтение и интерпретация правды жизни	95

3. Содиқова Ш.А., Расулхўжаева М.А. Болаларни табиат билан таништириш методикаси. Ўқув қўлланма – Т.: “Фан ва технология” 2013

4. Qodirova F.R.- Bolalar nutqini rivojlantirish nazariyasi va metodikasi ruhiy omillari - T.: “ISTIQLOL”, 2006y. - O‘quv qo‘llanma.

РЕЗЮМЕ

Maqolada xalq og‘zaki ijodi namunalari vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarni ma‘naviy-axloqiy tarbiyalash hamda nutqini rivojlantirish masalasi tahlil qilingan. Zero, maktabgacha yoshdagi bolalarni ma‘naviy-axloqiy tarbiyalashda alla-qo‘shiqklarining ijtimoiy-g‘oyaviy mazmuni va tarbiyaviy ta‘siri, xalq ertaklaridan maktabgacha yoshdagi bolalarni ma‘naviy-axloqiy tarbiyalashda foydalanish mazmuni va xalq maqollari vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarda dastlabki xulq-atvor madaniyatini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

РЕЗЮМЕ

В статье анализируются вопросы духовно-нравственного воспитания дошкольников и развития речи на примерах фольклора. Так как социально-идеологическое содержание и воспитательное воздействие народных песен на духовно-нравственное воспитание дошкольников, играет важную роль в формировании культуры поведения.

SUMMARY

The article analyzes the issues of spiritual and moral education of preschool children and the development of speech through examples of folklore. The socio-ideological content and educational impact of folk songs on the spiritual and moral education of preschool children, the content of the use of folk tales in the spiritual and moral education of preschool children and the early behavior of preschool children through folk proverbs. plays an important role in shaping the culture of behavior.

MAKTABGACHA TA‘LIM YOSHIDAGI BOLALARNING ESTETIK RIVOJLANISHIDAGI O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLAR

Abdullayeva M.Dj.

TVChDPI Maktabgacha ta‘lim kafedrası o‘qituvchisi

Tayanch so‘zlar: tarbiya, vazifa, yosh, bola, rivojlanish, madaniyat, guruh, voqea, maktabgacha ta‘lim.

Ключевые слова: воспитание, задача, возраст, ребенок, развитие, культура, группа, мероприятие, дошкольное учреждение.

Key words: upbringing, task, age, child, development, culture, group, event, preschool.

Ma‘naviy va axloqiy jihatdan yetuk, barkamol farzand voyaga yetkazish hamma davrlarda ham katta siyosiy mohiyat va ahamiyat kasb etib kelgan. Har bir ijtimoiy tuzum kelajagi, insoniyat istiqboli, kishilarning hayot vaturmush darajasi fan va madaniyat taraqqiyoti bilan bevosita bog‘liqdir.

Fan va madaniyat rivojlanishi ta‘lim-tarbiya ishlarining qay darajada olib borilishidan kelib chiqadi. Bu falsafiy aqida davlat ahamiyatiga ega bo‘lgan ijtimoiy qonuniyat hisoblanadi.

Yoshlarni kamolga yetkazish ta‘lim tizimida axloqiy va estetik bilimlar orqali amalga oshadi, ularning ijtimoiylashuvi esa insonni bevosita hayotga va voqelikka yaqinlashtiradi. Ijtimoiylashuv – inson tomonidan kishilik madaniyatining, xususan axloqiy-estetik madaniyatning

o‘zlashtirib borilishi jarayoni sifatida ham talqin etilishi mumkin. Shu nuqtai nazardan o‘sib kelayotgan yoshlarni estetik tarbiyasi muhim hisoblanadi.

Estetik tarbiyaning vazifalari tarbiyaning umumiy maqsadlaridan kelib chiqib, bolalarning yosh imkoniyatlariga qarab belgilanadi. Estetik tarbiya oldida quyidagi vazifalar turadi:

1. Bolalarni hayotdagi, voqelikdagi goʻzallikni tushunishga, sevishga, tabiatda va turmushda, yaratuvchilik mehnatida, ijtimoiy hayotda, kishilar xattiharakatida bolalarga tushunarli boʻlgan goʻzalliklarni koʻra bilishga oʻrgatish. Ularda estetik his, estetik did, estetik munosabatni tarbiyalash, kuchlari yetganicha hayotda goʻzallik yaratishda faol ishtirok etish istagini tarbiyalash.

2. Bolalarni badiiy ijodning turli janrlarida (badiiy asar, musiqa, qoʻshiq, rasm va boshqalar) yaratilgan sanʼat asarlarini koʻrish, tushunish va sevishga oʻrgatish orqali ularda estetik ong qirralarini shakllantirish; chiroylini xunuk-dan, gʻamginlikni xursandchilikdan farqlay olish; ranglarni, shakl, tovushlarni birbiridan ajrata olish kabi sensor etalonlar bilan tanishtirish.

3. Bolani sanʼatning turli sohalari: ashula, oʻyin, sheʼr oʻqish, qayta hikoya qilish, ijodiy faoliyat (ijodiy oʻyin, hikoya qilib, rasm chizish, biror narsa yasash yoki qurish) ka-bilarda yanada faolroq harakat qilish va oʻzini koʻrsata bilishga oʻrgatish. Bular orqali bolalarda badiiy ijodiy qobiliyatni, xayolni oʻstirish, fazoviy va rang munosabatlarini, moʻljalga olish, koʻrish xotirasi, qoʻllarni chaqqon harakat qildiray olish malakasi, joʻshqin kayfiyatni koʻrsatuvchi hissiy sezgirlikni rivojlantirish va h.k.

Yuqorida koʻrsatilgan vazifalar asosida maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning har bir yosh guruhlarida estetik tarbiya berishning mazmuni va metodlari ishlab chiqiladi.

Estetik tarbiyaning mazmuni bolaning estetik faoliyati orqali amalga oshiriladigan bilim, malaka va koʻnikmalarni, estetik hissiyot, qiziqish, estetik ehtiyoj, estetik did va mulohazalarni tarbiyalashni oʻz ichiga oladi. Bular quyidagi yoʻllar bilan amalga oshiriladi:

- oʻyin, mehnat jarayonida, maishiy faoliyatda ijtimoiy va tabiat voqealari bilan tanishtirish orqali tevarak-atrofdagi borliqqa nisbatan estetik munosabatni tarbiyalash;
- sanʼat asarlari (badiiy tarbiya) vositasida estetik tarbiya berish.

Pedagogika fanida bolalarni chizishga, loy va plastilindan narsalar yasashga, ashula aytishga va shunga oʻxshashlarga oʻrgatish metodikasi mukammal ishlab chiqilgan.

Bola ijodining mazmuniga taʼsir etadigan asosiy vosita, bolani hayajonlantiradigan, uning xayol va hislariga taʼsir etuvchi narsa tevarakatrofdagi yorqin, jonli taassurotlardir.

Badiiy faoliyatning hamma turlarida ham ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish estetik idrok va hislarni rivojlantirish bilan bogʻliq holda olib boriladi. Agar bola qishki tabiatning goʻzalligini his eta olsa, u albatta shu goʻzallikni rasmda, hikoyasida aks ettiradi. Agar bola badiiy adabiyotlardagi obrazlarni idrok eta olsa, undagi qahramonlar bola tushunchasiga yaqin boʻlsa, bunday kitoblar bolalar oʻyini uchun kerakdir.

Bolalarga estetik zavq uygʻotish uchun ularga kuzatilayotgan narsaning mazmuni va ahamiyatini tushuntirish kerak. Bola-larning hislariga taʼsir etish uchun bu hali yetarli emas. Eng muhimi, bu yerda kattalarning namunasidir.

Tarbiyachi-ning oʻzi zavqlansa, ortiqcha soʻzlersiz goʻzallikka qiziqish uygʻota oladi va bolalarda estetik kechinmalar paydo qila oladi.

Bolalar tarbiyachidan «Nima uchun oltin kuz deyiladi?»- deb soʻrashadi, tarbiyachi istirohat bogʻiga borib koʻramiz, deb javob beradi. Bogʻta borishganda bolalarga taklif etadi: «Sayr qilib daraxtlarni, yoʻlkalarni kuzatamiz». Bogʻning eng xushmanzara joyiga kelganda bolalar toʻxtab, jim atrofga nazar tashlashadida, nima uchun oltin kuzligini tushundik. Chunki barglar tillaga oʻxshaydi. «Ana qizil barglar», deyi-shadi ular hayajon bilan. Shamol boʻlishi bilan barglar yerga tushadi. yoʻlkalar esa gilamga oʻxshaydi.

Ko'chaga sayrga chiqishadi. Tarbiyachi bolalarga shunday deydi: «Biz hozir sizlar bilan bog'cha ko'chasidan yurib o'tamiz. Sizlar diqqat bilan kuzatib boringlar, kim qanday chiroyli narsa ko'rsa, sayrdan keyin so'zlab beradi».

Shuni ta'kidlash kerakki, ajoyibot yonimizdadir, bolalar-ni shu ajoyibotni ko'ra bilishga, undan hayratlana olishga o'rgatish lozim. Tabiatning go'zalligini va ajoyibligini inson hayot go'zalligiga, san'at go'zalligi va ajoyibotiga aylantiradi. Jonajon tabiat estetik tarbiyaning qudratli vositasi bo'lib xizmat qiladi. Tevarak-atrofdagi tabiat go'zalligi hatto eng kichik bolani ham quvontiradi. Uning tuyg'ular va xayollarda saqlangan go'zalligi bolalikka ayniqsa yorqin va chuqur idrok qilinadi, inson bularni butun hayoti davomida esidan chiqarmaydi.

Sayr, ekskursiya vaqtida tarbiyachi bolalarning diqqatini tabiatning rangbarangligiga, uning o'zgarishi va uyg'unligiga qaratadi, tabiat hodisalariga qiziqish uyg'otadi, unga muhabbat va ehtiyoqkorlik munosabatini tarbiyalaydi, asrab-avaylashga o'rgatadi. Bularning hammasi bolalarning estetik didlarini tarbiyalaydi, ular kishilarning mehnat natijalarini yaqqol ko'rib, atrofdagi go'zallik inson mehnati tufayli yuzaga kelishiga ishonch hosil qiladilar.

Musiqqa bolalarning kayfiyatini ko'tarib ertalabki badan tarbiyada yangray boshlaydi. Ilining quruq va issiq vaqtlarida ekskursiya, sayr va o'yin vaqtlarida ashulalar ijro etilishi kerak, bu bolalarni yanada bir-biriga yaqinlashtiradi, ruhini ko'taradi. Maydonchada mehnat qilish jarayonida ijro etilgan ashula harakat ritmini uyg'unlashtiradi, bolalarga mehnat quvonchini bag'ishlaydi.

Bolalarda estetik idrokning rivojlanishi uchun ularni haqiqiy san'at asarlari bilan tanishtirish zarur. Radio, oynai jahonda san'at ustalari va tengdoshlari ijro etgan asarlar bolalarning estetik rivojlanishida katta yordam beradi.

Ashula aytib o'yinga tushishda asosan xalq ijodi asarlaridan foydalaniladi, bu bolalarni ahloqiy-estetik tarbiyalash uchun g'oyat qimmatli vositadir. Bolalar xalq kuylari va obrazlarini ijro etayotib, xalq tili va kuyining hamohangligini, ravonligini bilib oladilar. Bu bolalarda vatanparvarlik hislarini tarbiyalaydi, musiqaviy didini shakllantiradi, bolalarni zamonaviy va klassik kuylarni idrok eta olishga tayyorlaydi. Ashula va raqsga tushishga o'rgatishda faqat to'g'ri aytish va to'g'ri harakat qilishni emas, balki ifodali aytish va yengil, chiroyli va latofat bilan raqsga tushishga o'rgatiladi.

Bolalarning badiiy qobiliyatlarini tarbiyalash masalasi ularning ijodiy o'sishi bilan chambarchas bog'liqdir. Shuning uchun bolaga o'rgatish, undagi ijodiy tashabbusni rivojlantirish ishi bir-biri bilan uzviy aloqada amalga oshirilishi lozim. Pedagog tarbiyaviy nuqtai nazardan yondashib, bola ijodining eng birinchi, hali to'liq namoyon bo'lmagan tomonini seza bilishi va baholay olishi kerak, bu bilan u boladagi kamolot yo'lini to'g'ri belgilashi mumkin.

MTMda o'tkaziladigan bayramlar bolalarga chuqur ta'sir etadi. Bayramning tarbiyaviy kuchi va o'ziga xosligi uning g'oyaviy va estetik mazmuni san'atning turli ko'rinishlari bilan bog'liq bo'lishidadir. Har qaysi bayram o'z g'oyasiga ega bo'lib, u bolalarga yorqin obrazlar orqali ta'sir ko'rsatadi.

Demak, estetik tarbiyaning vositalaridan biri qo'g'irchoq teatridir. Uning nihoyatda kuchli ta'sir etishi uning soddaligi, odatdan tashqari jo'shqinligi va qo'g'irchoqligi (o'yinchoqligi), shuningdek, badiiy so'z, musiqqa, ashula, raqs, tasviriy san'at kabi tarkibiy qismlarning uzviy jipslashib ketganligi kishi ko'zi o'ngida yaqqol namoyon bo'lishidadir. Qo'g'irchoq teatrini bolalar faqat tomosha qilibgina qolmay, balki unda o'zlari ham qatnashadilar. Bu bolaning dramatik qobiliyati, tashabbusi, nutqini o'stiradi, hayotiga quvonch bag'ishlaydi. Kichkintoylar, ayniqsa 2-3 yoshli bolalar uchun chiqarilgan kitoblarda

so'zlardan ko'ra rasmlarning ta'siri ayniqsa qatta bo'ladi. Bola kitobdagi rasmlarni qayta-qayta o'z o'rtoqlariga, kattalarga, qo'g'irchog'iga «o'qib» berish bilan uning mazmunini o'z xotirasida mustahkamlaydi. Kitobdagi chiroyli, yorqin rasmlar bolalarning badiiy didini tarbiyalaydi. Qattalar mehnati, qahramonlik, shuningdek, ona Vatanga bo'lgan muhabbat, do'stlik, birodarlik, bolalarning ota-onalariga nisbatan mehribon bo'lishlari kabi mavzularda yozilgan hikoyalalar bolalarga tushunarlidir.

Adabiyotlar:

1. Yegorov A.V. Nurmatov F.A. Suzish va uni o'qitish metodikasi. Ma'ruza matnlari. – T.: 2002 y.
2. Orexova A.V. Differensirovanniy podxod pri izuchenii dissipliny «Plavanie» studentami razlichnykh sportivnykh spetsializatsiy: Avtref.dis. ...kand.ped.nauk / A.V. Orexova. – SPb., 2002. – 21 s.
3. Sobirova O.A. "Suzish" medesina nashriyoti. – T.: 1993
4. Sportivnoe i voenno-prikladnoe plavanie: Uchebnik / Pod red. prof. O.V. Novoselseva. – SPb.: VIFK, 2005.– 584 s.

РЕЗЮМЕ

Maqolada maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning estetik rivojlanishidagi o'ziga xos xususiyatlar o'rganilgan. Bilamizki, jamiyatimiz va davlatimiz oldida turgan dolzarb vazifalardan biri inson to'g'risida g'amxo'rlik qilish, yosh avlodni yetuk shaxs, zamonamiz talablariga javob beradigan, bilimdon, yuksak ma'naviyatli, e'tiqodi mustahkam, irodasi kuchli, xalq, Vatan uchun jon kuydiradigan komil inson qilib tarbiyalash va voyaga yetkazishdir.

РЕЗЮМЕ

В статье исследуются особенности эстетического развития дошкольников. Мы знаем, что одна из актуальных задач, стоящих перед нашим обществом и государством, - это забота о людях, чтобы подрастающее поколение было зрелым, образованным, задорным, волевым, волевым, людьми, Его надо воспитывать. и воспитанный как идеальный человек, увлеченный своей родиной.

SUMMARY

The article examines the peculiarities of the aesthetic development of preschool children. We know that one of the urgent tasks facing our society and state is to take care of the people, to make the younger generation mature, educated, high-spirited, strong-willed, strong-willed, people, it is to be brought up and brought up as a perfect person who is passionate about his homeland.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYALASHDA XALQ OG'ZAKI IJODI NAMUNALARIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Narimbayeva L.K.

TVChDPI Maktabgacha ta'lim kafedrasida o'qituvchisi

Tayanch so'zlar: ma'naviy-axloq, tarbiya, ta'lim, xalq og'zaki ijodi, ertak, maktabgacha ta'lim, oila.

Ключевые слова: духовность, воспитание, образование, фольклор, сказки, дошкольное образование, семья.

Key words: spirituality, upbringing, education, folklore, fairy tales, preschool education, family.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy kamolotida oila va maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'rganiladigan topishmoq, topishmoqli ertaklarning ta'lim-tarbiyaviy ahamiyati, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida xalq og'zaki ijodi namunalarini vositasida